

ВАСИЛЬ СТУС В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Курило Мар'яна,

здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету,
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
mmariana.kurylo@gmail.com

Науковий керівник: **Алексієвець Леся,**
доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Василь Стус – одна із найяскравіших постатей української літератури й історії ХХ ст. Його творчість стала символом боротьби за свободу, гідність та незалежність. Сьогодні розглянемо важливі аспекти його життя і творчості, проаналізуємо, як його слова відгукуються в серцях сучасних людей, а також про вплив його творчості на нашу культуру.

Василь Стус народився 6 січня 1938 р. в селі Рахнівка Гайсинського району на Вінниччині в селянській родині. Його батьки, Семен Дем'янович і Ірина Яківна були працьовитими людьми, які виховували сина в любові до рідного слова і культури. Василь – четверта дитина в сім'ї. Був глибоко зацікавлений у навчанні. У ранніх творах він використовував псевдонім Василь Петрик.

Василь Стус із самого дитинства зазнав нелегких випробувань. У своїх листах згадував, як ще немовлям залишався сам удома, коли мати працювала в полі, і як, лежачи в колисці, грався власними вухами, аби якось розважити себе: *«Пам'ятаю, як лежав у колисці (а мама ще робила на полі, в колгоспі, отже, мені було менше року), а нікого нема. Колиска висить на гакові, вбитому до сволюка ...я мокрий, певне, ревів – і докучило. Нудно лежати, то я граюся своїми вухами – мну їх у долоньках»*. Його мати, попри всю тяжку працю, знаходила час на колискові, які глибоко западали в серце малого Василя. Згодом він згадував, як від цих пісень на очах з'являлися сльози [1, с. 11].

Василь Стус був частиною покоління шістдесятників, які боролися за відродження української культури та свободу слова. Він підтримував ці ідеї через свою поезію та участь у протестах. Душа Стуса була орієнтована на високе покликання – на боротьбу за правду, за гідність людини, за майбутнє України. Його серце боліло за народ, за країну, що не могла вільно дихати через обмеження та несправедливість. Він

прагнув, щоб кожна людина відчувала свою цінність і гідність, щоб українська культура й мова розцвітали, а народ став справжнім господарем у своїй державі.

Василь Стус не шукав компромісів із реальністю. Він не збирався змінювати себе, щоб вписатися у світ, – або світ прийме його таким, яким він є, або знищить. Але навіть у знищенні бачив сенс: кожен його вибір, кожна думка й емоція творили не просто його особистий портрет, а відображали саму суть людського буття:

*«Або світ прийме мене таким, як я є, як мене народила мати, –
або вб'є, знищить мене. Але я – не поступлюся! І з кожної
миті своєї, з кожного почуття й думки зроблю свій
портрет, тобто портрет цілого світу...»* [2, с. 3].

Також важливим у житті Василя Стуса був заклик «Хто проти диктатури, встаньте!», який став символом боротьби проти репресивної системи. Для народу ці слова – це заклик до боротьби за свободу та право на власну думку, навіть, коли навколо все здається неможливим. А для Стуса цей заклик став не просто словами, а суттю його життя – він був одним із тих, хто не побоявся встати, навіть коли його свобода була під загрозою...

Варто зауважити, що у 1972 р. в Україні відбулася важлива подія, яка стала символом культурного протесту та боротьби за свободу – Коляда 1972 р. [3]. Це був акт протесту проти репресій та політичних обмежень радянської влади, в якому взяли участь письменники, поети, художники та інтелігенція. Вони зібралися разом, щоб через традиційні пісні, вірші та обряди виразити своє прагнення до збереження української культури та національної ідентичності. Одним із центральних учасників цієї події був Василь Стус. Його присутність підтверджувала, що культура та мистецтво можуть бути могутніми інструментами протесту.

Слід підкреслити, що слова Василя Стуса й сьогодні відгукуються в серцях багатьох людей, адже його поезія – це не просто літературна спадщина, а живий голос незламного духу, що звертається крізь десятиліття. Його твори, пронизані болем, любов'ю до Батьківщини та прагненням до свободи, залишаються актуальними для тих, хто шукає істину й не боїться боротися за неї. Вони надихають сучасників на самопізнання, внутрішню стійкість і відповідальність за своє слово та вчинки. Стусова поезія звучить у навчальних аудиторіях, театральних постановках, адже його життєвий приклад нагадує: справжня свобода починається зі сміливості бути собою та відстоювати свої переконання.

Поезія Василя Стуса – це прояв його великого таланту, глибокої щирості та внутрішньої свободи. У його віршах – сила особистості, прагнення до правди й добра, які роблять цю творчість вічною. Творчість Стуса не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Його вірші продовжують

надихати багатьох музикантів, і ми можемо побачити, як вони стають основою для пісень у різних жанрах музики. Вірші Стуса поєднують глибокий сенс і емоції, тому вони чудово лягають на сучасні музичні стилі. Вони віддали данину пам'яті поету, через пісню відобразивши його спадщину в музиці, що поєднує важкий звук і глибокі слова.

Василева душа була відкрита людям, та свій шлях він обирав сам. У цьому – його сила і приклад для нас. Усі пам'ятають його відважну й безкомпромісну поведінку в столичному кінотеатрі «Україна» в 1965 р., коли перед показом фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» він разом із кількома однодумцями влаштував першу публічну акцію протесту проти арештів української інтелігенції. Троє людей встають із місць. Серед них – Василь Стус.

*«Як добре те, що смерті не боюсь я
і не питаю, чи тяжкий мій хрест.
Що вам, богове, низько не клонюся
в передчутті недовідомих верств.
Що жив-любив і не набрався скверни,
ненависті, прокльону, каяття».*

Цей вчинок коштував йому аспірантури, викладацької діяльності, а згодом – і свободи. У 1972 р. його заарештовують уперше, вдруге – у 1980 р. Суд, табори, Колима, карцери, заборона писати – навіть вірші відбирали. Але він творив із пам'яті, мов із джерела. Його поезія ставала молитвою, єдиним, що залишалося.

*«Народе мій, до тебе я ще верну,
і в смерті обернуся до життя
своїм стражденним і незлим обличчям,
як син, тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі,
і чесними сльозами обіллюсь.
Так хочеться пожити хоч годинку,
коли моя розів'ється біда.
Хай прийдуть в гості Леся Українка,
Франко, Шевченко і Сковорода.
Та вже! Мовчи! Заблуканий у пущі,
уже не ремствуй, позирай у глиб,
у суще, що розпукнеться в грядуще
і ружею завітне коло шиб».*

Не можна оминати ув'язнення Василя Стуса – це було не тільки місцем покарання, а й символом того, як система намагалась зламати його дух і свободу. В. Стус тяжко переживав розлуку з родиною, що відображено в його листах до дружини, сина та батьків. Він писав: *«Тебе, маму, Дмитричка я бачу мало не щодня. І всіх люблю»*, *«ти мені снилася, але сумно-сумно – шкода було і гірко було – вві сні»* [4, с. 18], – писав поет

своїй дружині в різні роки ув'язнення. Це свідчить про його біль від відсутності реального спілкування. Сни не могли замінити зустрічей, лише ще більше посилювали його страждання. В'язниця стала місцем, де він не лише страждав фізично, але й кожного дня доводив собі і світу, що навіть у найскладніших умовах можна залишатись вірним своїм переконанням. Навіть у найскладніших умовах в'язниці він не зламався.

Неможливо не відзначити, що книга журналіста та історика Вахтанга Кіпіані «Справа Василя Стуса» [5] викликала значний суспільний резонанс завдяки детальному викладу обставин судового процесу над поетом Василем Стусом у 1980 р., зокрема ролі Віктора Медведчука як його адвоката. У вересні 2019 р. Медведчук подав до суду з вимогою заборонити розповсюдження книги, стверджуючи, що деякі фрази порушують його честь та гідність. 19 жовтня 2020 р. Дарницький районний суд Києва частково задовольнив позов, заборонивши розповсюдження книги до видалення спірних фраз. Це рішення спричинило широке суспільне обговорення та підтримку книги, що призвело до її швидкого розпродажу. 19 березня 2021 р. Київський апеляційний суд скасував заборону, дозволивши вільне розповсюдження книги.

Однією з найзначущіших подій у його творчій долі стала номінація на Нобелівську премію з літератури в 1985 р. Номінацію ініціював шведський письменник, захоплений поезією Стуса, його глибоким вираженням болю та боротьби українського народу в умовах радянського режиму. Хоча поет перебував у в'язниці і не отримав премії, ця номінація стала важливим міжнародним визнанням його таланту та спадщини.

Василь Стус помер у вересні 1985 р. в таборі, заплативши життям за свої безкомпромісні переконання. В той час його ідеали вважалися ворожими суспільному ладу. Його творчість залишила глибокий слід, надихає нас і сьогодні. Віримо, що мрії про розквіт України та гідність людини здійсняться. Після смерті Стуса його творчість продовжує жити, а боротьба за право на його спадщину стала символом незламності правди.

Висновки. Сьогодні, коли Україна знову бореться за свою ідентичність, Стус звучить по-новому. Його слово стало пророчим. Його життя – прикладом. Його смерть – жертвністю, яка не була марною. В. Стус залишився з нами – в українських вулицях, у підручниках, у нашій пам'яті. Він повернувся. Бо В. Стус – це вибір. Це свобода, що завжди є боротьбою. Його слово звучить по-новому: пророче, гостро, правдиво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Феномен доби (сходження на Голгофу слави). К.: Товариство «Знання» України, Видавничо-поліграфічний центр «Знання»; 1993. 96 с.
2. Стус Дмитро. Життя і творчість Василя Стуса. Київ: МП «Фотовідеосервіс», 1992.
3. Арештована коляда. Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/rubrics/photo/areshtovana-koliada/>

4. Бондаренко А. І., Бондаренко Ю. І. Час вибору Вивчення творчості Василя Стуса в школі. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2003.

5. Судовий позов. Історик Вахтанг Кіпіані про Стуса і Медведчука. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/30717059.html/>
<https://www.radiosvoboda.org/a/sud-kipiani-stus-medvedchuk/30900716.html/>